

Landesbibliothek Oldenburg

Digitalisierung von Drucken

**Historia Colloqvii Ieverensis Inter Lutheranos Et
Reformatos Anno clō lō LXXVI. instituti, Ex Idoneis
Monumentis Adornata**

Feustkingius, Johannes Henricus

Servestae, 1707

Cap. V. De Argumento Et Processu Colloqvii.

urn:nbn:de:gbv:45:1-3394

veræ obrepere, atque eo ipso ecclesiæ pacem disturbare, simul & formam fidemque ejus contaminare, fuerunt adnisi. Quo quidem pacto exploratæ ecclesiæ Jeverenses, & ab erroribus, quibus infectæ erant, repurgatæ sunt. Quin & eodem congressu effectum, ut omnis ista regio, corpus doctrinæ Oldenburgense unanimi consensu amplecteretur. Longum foret, enarrare ceteras curas, negotia & occupationes, quas ille pro ecclesia subierit: unde etiam Oldenburgi, in qua per multos annos docuit, & populum in recta fide confirmavit, rexit & conservavit, tot laboribus defunctus, tot curis exhaustus, septuagenarius obiit, anno seculi Lutherani nonagesimo quinto.

C A P. V.

De

ARGUMENTO ET PROCES-
SU COLLOQUII.

§. I.

PRolixius paulo, quam volui, longe certe strictius & brevius, quam debui, & rerum gestarum gravitas requirit, hactenus exposui initia, & quasi fundamenta colloquii Jeverensis. Nunc ad ejus materiam accedo, quam, à Japeto, Quantio & Meppelensi delineatam, Johannes Honnichius Hamelmanno transmisit. Præclare autem Tullius ait, *magnorum Virorum congressus non debere esse vel mutos, vel de rebus inani- bus & ludicris*: multo minus Christianorum conver-
satio

satio & congressus debet esse mutus, vel de rebus, aut inutilibus nugisque, aut etiam de malis, & ad pessimum finem directis: quandoquidem ipsorum est, meditari in lege Domini die ac nocte, seque invicem assidue verbo Domini erudire, admonere & ædificare. Proinde nostrum erit, arduum illud ac grave argumentum enarrare, de quo Jeverenses disputandum censuerunt. Ex multis autem doctrinæ capitibus duo imprimis erant, de quibus disceptabatur; unum, de *lavacro regenerationis*. Ex quo statim intelligitur, exorcisticis illis Jeverensium contentionibus non futilem quandam ceremoniam, sed præcipua cœlestis doctrinæ capita à Japeto, Quantio & Meppelensi oppugnata fuisse; alterum, de *verendo cœnæ Dominicæ mysterio*. Hujus enim potissimum veritas illa ætate in controversiam vocabatur: & jam antè confabulationem Jeverensem, Ao. clb Io LX. in colloquio Heidelbergenfi, & Ao. clb Io LXIV. in synodo Maulbrunnensi, colloquendi hoc argumentum inter Lutheranos & Calvinianos fuerat. Unde & hodie ab Heideggero, Picteto, Witsio, Strimesio, aliisque Doctoribus Henoticis, pro tessera utriusque religionis, & objecto, de quo iriri inter nos & Calvinianos concordia possit, articulus ille habitus, non quod solus ille sit, sed quod præcipuus. Errores enim in ceteris quoque confessionis Augustanæ articulis Zwinglio-Reformatos fovere, eosq; capitales: à nostris, præcipue Theologis Darm-
sta-

stadinis dudum est demonstratum. Debuissent certe verba testamentaria, cum sint verba ipsius Filii DEI, apud Jeverenses ab omnibus, in timore Domini, summa reverentia observari; sed nescio, quis malus genius sacrosancta illa verba, tanquam *μηλον ἔριδος*, in contentionem deduxit, ut, quod debebat esse vinculum conjunctionis & consensionis, inde orta fuerint turpissima certamina, & horrendæ altercationes.

§. II. In processu & forma colloquii hoc maxime urserunt Oldenburgenses, ut nihil tumultuarie, omnia vero ordine & decenter peragantur, tum etiam disputaturos, inprimis Japetum, Meppelensem & Quantium hortati sunt, ut absque pervicaci rixandi studio, modeste & placide inter se collatis argumentis, hunc unum sibi scopum utrinque præfigant, ne sagittas citra veritatem ejaculentur. Quibus ita compositis, cum nihil restaret amplius, nisi ut, collatis cõminus signis, adversæ acies concurrerent, in ipsam palæstram disputatoriam, quam illustrissimus Comes in arce Jeverensi esse voluerat, deventum est. Dies, disputationi dictus, erat mensis Aprilis quartus A. cõ 15 LXXVI., sed, impetrata ab illustri Comite potestate, nescio ob quas causas, mense ejusdem anni secundo, statim factum est initium disputandi, & quidem à Japeto. Materia confabulationis de exorcismo erat, quem ille virulenter oppugnabat, atque modis omnibus abrogatum cupiebat, ex eo capite, quod Apostolis non fuerit

fit in usu. Ad hæc Hamelmannus regerebat, permulta in ecclesiis extare, sacris literis non contraria, quæ Apostolorum ætate non fuerunt, satis autem esse, quod ritus exorcizandi paulo post Apostolorum tempora, & quidem ex Apostolica de efficacia baptismi doctrina, originem traxerit. Excipienti postea Japeto, nec loca Patrum de exorcismo occurrere, responsi hoc datum est ex Augustino: *neminem, ex parvulis aut juvenibus, ad regenerationis venire sacramentum, nec prius fontem vitæ adire, quam EXORCISMIS & exsufflationibus Clericorum, spiritus ab eis immundus abigatur, ut tunc vere appareat, quomodo Princeps mundi mittatur foras.* In exorcismo enim omnino apparet, quomodo Princeps mundi foras mittatur, cum eum in finem ritus ille prius adhibetur, quam baptismus peragatur, ut Patrini, & qui cum illis adsunt, animadvertant, infantem per lavacrum aquæ à potestate Satanæ liberari. Atque hinc exorcismo, præsertim si eum, ut ritum ecclesiasticum, à baptismo abstrahamus, vis abigendi immundum spiritum nequaquam tribuitur, cum in exorcismo spiritui immundo tantum denuntietur, ut egrediatur ab infante, in baptismo, jam jam ipsi impertiendo. Concludamus hanc materiam, nullis difficultatibus obsessam, verbis Johannis Hallei, Cancellarii Oldenburgico-Jeverensis: *Male argumentantur Calviniani ab exorcismo Papistico ad Lutheranum. Quid ad nos Exorcistæ Papistarum? Nos adhibemus exorcismum,*

*num, ut picturam tyrannidis Diaboli & efficaciam baptis-
malis. Esto, quod talis ritus non sit à Christo mandatus;
ostendendum, quod sit prohibitus. Ergo est res adiaphora,
& testimonium libertatis OLDENBURGICÆ.*

§. III. Inde differere coepit Japetus de sacramento
altaris, sed minori cum contentione, quod fraudes &
sophisticationes Viri manifestiores essent, quam ut
possent argumentis, aut alio honesto schemate fucari.
Præcipue, ipsum S. Coenæ sacramentum aggressus, ver-
ba, quibus Christus Dominus & Servator noster in
institutione usus fuerat, non ita, ut sonant, & super
ea mentis humanæ conceptus naturaliter fertur, sed
figurate & tropice accipienda esse, statuebat. Hic Ja-
peti fuerat, in primis sacrae scripturae effatis assertionem
suam confirmare, cum nescio ad quas ratiunculas ille
divertebat. Causabatur, propositiones sacramentales
non esse personales. Quid tum postea? Nec Hamel-
mannus hoc inficiabatur; interim, modum praesentiae
corporis & sanguinis Christi, exemplo copulationis
duarum in Christo naturarum, docte illustrabat & de-
clarabat, in quo certe multos excellentes Doctores ex
erudita antiquitate secutus est, Justinum, Cyprianum,
Augustinum, Leonem, Gelasium, Chrysostomum,
qui, hac ipsa similitudine, mysterium sacramenti Coe-
næ Dominicæ explicant. Docent enim, quantum ex
solida declaratione formulæ concordiae p. 735. intelligo,
quemadmodum in Christo duæ distinctæ, & non mu-
tatae

tatæ naturæ inseparabiliter sunt unitæ: ita in sacra cœna, duas diversas substantias, panem videlicet naturalem, & verum naturale corpus Christi, in instituta sacramenti administratione, his in terris simul esse præsentia. Quod tamen non ita est accipiendum, quasi unio hæc corporis & sanguinis Christi cum pane & vino sit personalis unio, qualis est utriusq; naturæ in Christo; sed est unio *sacramentalis*, uti eam purior ecclesia appellavit, ab imaginaria, & mere significativa, quam maxime distincta, adeoque vera & realis conjunctio, per quam contingit, ut una cum pane & vino, à quolibet Communicante, corpus ipsum, & sanguis JESU Christi revera, & citra mentis cogitationem accipiat.

§. IV. Est vero hæc doctrina, de collatione unionis sacramentalis cum personali, quam, præeunte Patrum choro, Hamelmannus in colloquio Jeverensi propugnavit, sudes præusta in oculis Calvinianorum: proinde in *admonitione Neostadiensi c. 9.* eandem exagitant, & variis cavillis & sophisticationibus elidere & labefactare student, clamantes; *hoc pacto confundi duos distinctos articulos, de persona Christi, & de cœna Domini.* Verum, vanitas hujus cavilli facile patet, si illud duntaxat attendatur, accommodationem istam fieri, & à veteribus factam esse, non ἀπλῶς, sed κατὰ τὴν, salva nimirum modi unionis diversitate, opposita modo Arianis, modo Nestorianis, modo Eutychanis,

modo Valentinianis, modo aliis hæreticis, veritatem alterutrius naturæ negantibus. Ac, si confusionem horum articulorum Calviniani tantopere abhorrent, cur quæso ipsimet eosdem proterve confundunt? eoccur pro afferenda *ansio* corporis & sanguinis Christi in coena, ex tremendo illo mysterio de persona Christi, cum Quantio & Meppelenfi hodiernum argumenta mutuatur? & præsentiam rerum coelestium pugnare clamitant cum ascensione Christi in coelum, cum sessione ad dextram, cum reditu ad iudicium, cum proprietatibus veri & naturalis corporis humani? ex Strimesio, Heideggero & Picteto subinde oggerentes, verum corpus humanum esse haut posse, quod simul & semel in coelo, in terris, in coena ubique præsens adesse statuatur.

§. V. Sed propius ad rem accedamus. Quæ Japetus obstare opinabatur, quo minus propositiones istæ: *hic panis est corpus Christi, hoc vinum est sanguis Christi*, conferre recte possint cum his personalibus: *hic homo est DEUS, DEUS est homo*, illa eo tendebant: nimirum, in prædicationibus personalibus non naturam disparatam abstractam prædicari de natura disparata, itidem abstracta, sed concretam de concreta: non licere dicere, natura Christi divina est natura humana, vel contra: natura Christi humana est natura divina, sed fas esse, tantum affirmare: DEUS, & filius DEI est homo, & rursus: hic homo est DEUS, & filius DEI.

Sed

Sed scire debuisset bonus ille Japetus, in sacramentalibus etiam propositionibus prædicari suo modo concretum de concreto, non naturam disparatam abstractam de natura disparata, itidem abstracta: & sicuti nefas duco, affirmare: natura Christi humana est natura ejusdem divina, ita nec dicere par est: natura hujus panis est natura corporis Christi, sed hoc tantum adferere licitum est & concessum, hic panis est corpus Christi. Præterea, cum panis dicitur corpus Christi, non intelligitur panis communis, sed panis, in quo actæ sunt gratiæ, & qui post consecrationem eucharistia est, rebus duabus, terrena & cœlesti, constans. Communis enim panis tantum denotat panem, & tam est abstractum quid à corpore Christi, quam natura divina est abstractum quid à hypostasi τῆ λογῆ, & humanitate in ea subsistente. Panis autem, in quo actæ sunt gratiæ, sive panis benedictus, præterquam quod panis est, connotat etiam rem cœlestem, hoc est, corpus Christi, pani sacramentaliter unitum, & quandam analogiam habet cum voce DEUS, quæ hypostasim, & consequenter humanitatem, in ea subsistentem, respicit ac notat. Panis autem sic sumtus, in ordine ad corpus Christi, non est natura disparata abstracta à corpore Christi, sed concretum quid ex pane & re cœlesti, hoc est, ex pane & corpore Christi. Quæ sane interpretatio nostra, non mere philosophica est, aut loquaciter litigiosa & nova, multo minus

nus in cerebro nostro, heri, aut nudius tertius conficta, sed ad stipulatorem habet magnum ecclesie nostrae Doctorem Gerhardum. *Quemadmodum*, inquit ille in Loco de Coena §. 137., *in abstracto divina natura non praedicatur de humana, & contra: sed tantum in concreto; ita quoque de pane eucharistico non simpliciter & absolute praedicatur, quod sit corpus Christi, sed in unione & usu sacramentali.* Et tantum de propositionibus sacramentalibus: panis eucharistiae est corpus Christi, vinum eucharistiae est sanguis Christi. Quarum declarationi, ad similitudinem enunciationum personalium, filius DEI est homo, & hic homo est filius DEI, ab Hamelmanno institui solitae, nihil obesse, quae à Japeto objecta sunt, ex dictis constare putamus.

§. VI. Pergendum est ad sequentes confessus, in quibus contra exorcismum coeperunt argumentari Conradus Quantius & Johannes Meppelensis, *homines*, ut acta habent, *intus & in cute Calviniani.* Hi, quamvis variis ingenii dotibus excellerent, eas tamen extantioribus vitiis foedabant. Neque enim veritatis studio ducebantur, ut in exorcismum tantopere irruerent, & ecclesias Jeverenses hoc ipso disturbarent, cum multa indicia bonitatem causae suspectam dederint: sed, uti colligo, praemiorum ostensione à Bremensibus allekti, in hoc praelium descenderant, aequae alias pro Oldenburgensibus & Jeverensibus militaturi, si spes

nu-

numi affulisset. Hinc illud consequebatur, ut sapissime, cum alia elabendi rima non pateret, crambem, decies coctam, ad nauseam recoquerent, omnia miscentes, singula perturbantes, clara obscurantes, in sepiaë morem, quo securius laterent, aut, ab Hamelmanno aperte convicti, suam potius sententiam contorquerent, quam victos sese faterentur. Nihil enim ferebant ægrius, quam vinci argumentando. Inprimis vero, omnes nervos ingenii eo convertebant, ut quoquo modo sacramentum altaris labefactarent, imo everterent, & quidem ex ratione, & ipsis verbis institutionis, sophisticè petitis argumentationibus. Nemo nostrum adeo bardus & stupidus, aut plane insanus fuit, qui Christi corpus in cœna, vel localiter adesse, vel cum pane illud consubstantiari, aut, ullo alio modo physico, uniri scripserit, aut docuerit? vel, qui dentibus illud devorari, conteri, masticari, in chylum & sanguinem converti, vel per febrim aut somnum, statuerit? vel, qui extra sacramentum, corpus Christi in omnibus locis localiter expansum, aut in creaturis localiter extare, crediderit? Attamen, hanc atque aliam convitorum farraginem Calviniani Jeverenses non in doctrinam tantum, sed in ipsum etiam Christum, Salvatorem nostrum, evomuerunt. Ad sunt alia, ac multo plura Calvinianæ doctrinæ emblemata, quæ si quis recensere velit, integram Iliada conscribere necesse habeat; phrasium saltem faciam mentionem, qui-

quibus Quantius & Meppelensis, ecclesiis Jeverensibus, in publico congressu, litem movere, atque suam, de figurata & tropica verborum Christi expositione, ejusdemque corporis & sanguinis à Cœna Dominica absentia, sententiam perorare, haut dubitaverint. Nimirum, docuerunt, scripserunt, & in eruditorum confesso, omni pudore projecto, clamarunt:

I. *Dissentire Evangelistas in verbis institutionis, adeoque κατά τὸ πρῶτον, & absque tropo, eadem non posse intelligi aut explicari.*

II. *Naturam sacramentorum, quæ sunt signa gratiæ, hoc non ferre, ut in iisdem præsens sit corpus.*

III. *Præsentiam corporis Christi in cœna, papisticum idolum, & artolatricam stabilire,*

IV. *Articulum ascensionis, sessionis ad dextram, reditus ad judicium, & naturam veri corporis impedire, quo minus credendum, Christi corpus esse in cœna.*

V. *Christum dixisse: hoc facite in mei commemorationem; proinde, ibi non esse corpus Christi, tanquam rem ipsam, ubi duntaxat est memoria.*

VI. *Christum in prima institutione, cum nondum dedisset corpus suum in mortem, nec dum effudisset sanguinem, non potuisse corpus suum & sanguinem dare discipulis edendum & bibendum.*

VII. *Patres primitivæ ecclesiæ non dicere: Christum, ipsum corpus suum, sed figuram duntaxat corporis sui dedisse discipulis; id quod etiam Philippum Melancthonem in suis scriptis propugnare.*

IIX.

XIX. *Christi corpus semper esse visibile in terris, adeoque non esse in coena.*

IX. *Fidem, nihil, adeoque nec Christi corpus, praesens habere, sed tantum futura expectare.*

X. *Inter Lutheranos & Calvinianos dissidium esse sacramentarium, non de praesentia, aut re ipsa, sed de praesentia modo.*

XI. *Manducationem corporalem, nihil differre à Capernaitica.*

XII. *Corpus & sanguinem Christi, esse res spirituales, quæ fide accipiuntur, non ore.*

XIII. *Inutilem esse manducationem corporalem, & ecclesiae plane ignotam.*

XIV. *Manducationem corporalem, in ecclesia non esse urgendam, sed spirituales illam, quippe quæ hominem meliorem facit.*

XV. *Christi corpus, cum non sit in inferno, non posse esse ubique.*

XVI. *Impios, nec corpus, nec sanguinem Christi edere vel bibere, cum non manent in Christo.*

Sed longum est, hoc loco non modo singulos, sed praecipuos saltem Dipnosophistarum Jeverensium flosculos commemorare: qui, praeterquam quod in gratiam Sacramentarium Bremensium, scripti & conficti erant, insuper manifeste pugnabant cum divinis pandectis. Id quod Hamelmannus evidentissime monstravit, & contrariam sententiam forti-

ter asseruit, & per totum colloquium, ore calamoq; repetivit.

§. VII. Convocata ergo synodo Jeverensi, ne res ecclesiasticae in dies in deterius laberentur: Burchardus Steinbergius, Johannes Halleus, Hermannus Hamelmannus, Johannes Honnichius, Henricus Tilingius, Status Reinkingius, Theodorus Eybichius, & Hermannus Accumensis, capita errorum proposuerunt, sententias rogaverunt, lectis, collatis, ponderatisque singulis. Quantum & Meppelensem ad palinodiam hortati sunt, vocum & phrasium novitates fugere iusserunt, utpote ab inanis gloriae cupiditate proficiscentes: praeterea, omnis haereseos patrem, monstrarunt esse iuscitiam; matrem, pertinaciam Calvinianam, quin & Quantum ac Meppelensem interdum se ipsos, obliqua disceptatione, prodere atque aperire, ostenderunt, modo rursus se obscurius involvere sermonibus, atq; his, seu involucris, & nebula caliginosarum phrasium, virus suum occultare. Postremo, sapissime submonuerunt; caute, pie, reverenter, ac sobrie tractandam esse de sacra Domini coena doctrinam, nec arroganter & temere omnia praecipitanda, & sine praemeditatione effutienda.

§. IIX. Commonefactiones istae Consiliariorum, Quantio & Meppelensi oblatae, adeo non flexerunt horum animos, ut etiam majores darent turbas, atq; arma sua in ipsum Hamelmannum expedirent, ortho-
do-

doxam doctrinam, quibus possent occasionibus, criminarentur; omniq; convitiis genere proscinderent. Ea est enim ambitiosorum hominum natura, ut ne quidem sobrias superiorum admonitiones ferre possint, sed, admoniti de erroribus, prorsus in rabiem agantur. Posteaquam igitur autoritate, existimatione, & eruditione Hamelmanni, graviter se premi sentirent, ac suo honori, & pastoralis officio metuerent, animum adjecerunt ad usitata Calvinianorum artificia, sophisticam puto, detorsiones, injurias, & vocum perplexitates, quæ modo veram præ se ferrent sententiam, modo post longas ambages blasphemias effunderent manifestas. Ne tamen, sine aliquo religionis prætextu, vermiculosam, & plane desperatam Calvinii causam agere viderentur, Patres, & Doctores primitivæ ecclesiæ in ore habebant: qui, cum de *figura & significatione corporis Christi in cæna*, haud raro scribant & loquantur, horum sese Patronos & defensores plenis buccis jactitabant; contra vero, Lutheranos Patrum rejectionem moliri, antiquos supplantare, veteresque antiquare, oratione plausibili, nec adeo jejuna, ad plebem proclamabant.

§. IX. Hamelmannus, partim amicorum rogatu, partim erroribus Quantii & Meppelensis adductus, denuo illos hortatur: ut, missis erroribus, & scripturarum detorsionibus, sanam doctrinam defenderent: unum exorcismi ritum vocari in controversiam, lar-

girentur piam, & veterem illam consuetudinem ecclesiarum tranquillitati, nec pergerent Christi presentiam in cœna negare, fidem quandam volatilem defendere, & manducationem sacramentalem appellare capernaiticam lanienam, fugiendam omnem esse *καινοτομίαν*, & phrasin ecclesiæ summo studio retinendam. Cum hanc quoque commonefactionem in sinistram raperent partem, respondit Hamelmannus, se non frangi hæreticorum pertinacia, aut falsorum fratrum odio, sed iterum se monere, ut, missis, rejectis, & abjuratis Calvinistarum erroribus, in viam redeant, ordinationi ecclesiasticæ subscribant, libros scripturarum sine præjudicio legant, Patrum scripta majori studio & judicio evolvant, dicta veterum accuratius ponderent, intra metas eorum sese continent, & phrasas, ab ipsis juxta normam verbi divini usurpatas, nequaquam negligant, aut aspernentur. Ac cum jam vereretur Hamelmannus, ne Quantius & Meppelensis, ambitione, loquaci sophistica & stolidi jactantia, etiam alios incautos coetus diviniore ministeros circumvenirent, & ecclesiam Jeverensem majoribus rixis perturbarent, & distraherent, ad confutationem errorum, quos supra in §. VI. enumeravimus, semet accinxit, & omnia illa dicta obelisco notavit, quibus callide & malitiose, ad stabilienda somnia sua, abutebantur. De his capitibus omnibus, cum hodie renovata sint certamina atrocissima à D. Samuele Strime-

mesio, Professore Francofurtano, & ecclesiae suae Pastore, nihil, credo, gratius, nihil optatius accidere pia menti potest, quam copiosam, in Hamelmanni responsionibus & elenchis, rerum sententiarumque enarrationem ex pia & docta antiquitate, & purissimis sacrarum literarum fontibus, haurire.

§. X. Et primo quidem, Hamelmannus in defendendis verbis institutionis occupabatur, quae sunt fundamentum ἀμετάπτωτον, fundamentum inquam constitutionis & confirmationis, & principium πρώτων ἢ ἀμετάπτωτον, adeoque αὐτόπιστον ἢ ἀνεπόδεικτον, καθ' αὐτὸ ἢ καθόλης, è quo controversia hæc sacramentaria apud Jeverenses unice erat dirimenda & dijudicanda. Oggerebant Quantius & Meppelensis, veterem subinde coccysum repetentes: non extare constantem & unanimum quandam consensum inter Evangelistas, in recitatione verborum, quibus hoc sacramentum fit institutum, atque ideo verba illa proprie & simpliciter accipienda non esse, quantumvis sententiam gignant Lutheranis congruam & acceptam, maximeque colaudatam. Quo argumento, illud præcipue intendebant, ut simpliciores, à veritate ad errorum præcipitia abducerent, & verba testamentaria ex oculis Jeverensium removerent, tanquam spiritualis intellectus remoras ac impedimenta, donec, quid de sacra synaxi statuendum sit, aliunde constituatur. Non incognitæ erant artes istæ & insidiæ Hamelmanno, quippe

qui facile intelligebat, talem inquisitionem doctrinae de coena, extra verba institutionis, revera esse deceptionem expeditissimam, & foecundissimum quoddam corruptelarum seminarium, quamobrem statim submonuit, & studiosissime inculcavit: ex hac, vel illa verborum apud Evangelistas discrepantia, nequaquam consequi: verba testamentaria per tropos, & figuratas significationes, in aliam, & cum *ῥητῶ* pugnantem sententiam, esse detorquenda, sed *τὸ ῥητὸν* verborum institutionis perpetuo ac constanter retinendum, tanquam unicam regulam, & infallibilem quandam normam declarationis verae & genuinae sententiae, perinde atque pia antiquitas, his quoque usa, innixa fuit, contra omnes errores Sacramentariorum. Illud equidem facile largiebatur Hamelmannus, tres Evangelistas, qui diversis temporibus, & diversis in locis, sua scripta consignaverunt, historiam institutionis paululum variatis, & permutatis verbis referre, id quod, certo Christi consilio, dubio procul factum est, ecclesiae nimirum in summa hujus rei tanto magis confirmandae causa, ut proprius, perspicuus, simplex ac disertus sensus colligatur, atque *τὸ ἀσφαλές* sanciantur; *Philip. III*, i. negabat tamen, ac pernegabat, in hac transpositione verborum, fieri, aut factam esse mutationem sensus verborum; ita, ut *σημασία*, & interpretatio Calvinianorum Jeverensium confirmetur, aut metonymica quaedam significatio absentis corporis

&

& sanguinis Christi substituatur. Utut enim de sanguine Christi paulo aliter loquantur Matthæus & Marcus, aliter Lucas, si ipsorum verba spectemus, tamen, si ad sensum, & rem significatam respiciamus, idem plane sentiunt, & dicunt omnes, atq; eo pariter collineant, ipsum Christi sanguinem, non ejus signum, tantum esse, quod, gratiis actis, bibere de poculo jubemur. Et illi quidem verbis conceptis id enunciant, dum Christum, accepto poculo, & gratiis actis, dixisse referunt: *Hoc* (intellige, quod de poculo hoc vos bibere jubeo,) *est sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effunditur*, & quidem, ut Matthæus subjicit, *in remissionem peccatorum*. Hic vero, etsi cum Paulo de poculo in casu recto pronunciet, *quod sit novum illud testamentum*, attamen per adjectum *προσδιορισμὸν: ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι*, *in meo sanguine*; non in alio constituunt causam, quamobrem id novum testamentum sit, quam in sanguine Christi, quo illud testamentum novum sancitum est, præpositione *ἐν* pro *diâ* posita, & causam denotante, ut novum testamentum sit & dicatur *per*, vel *propter* sanguinem Christi, qui est sanguis ille novi testamenti: quia, quod de eo bibitur, est ille Christi sanguis, qui est sanguis novi testamenti, effusus pro multis, in remissionem peccatorum, ut Matthæus & Marcus dicunt. Sanguis Christi ergo, etiam juxta Lucam, bibitur de poculo hoc, qui proinde, dum poculum hoc dicit novum illud testamentum

tum

tum in sanguine Christi, implicite, & quoad rem etiam fateretur: hoc, quod de poculo illo bibitur, esse sanguinem Christi, qui est sanguis ille novi testamenti. Quo faciunt etiam verba, à Luca subjecta, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον, *pro vobis effusum*: quæ si, ut constructio Grammatica requirit, ad poculum referantur, dicitur poculum hoc, *effusum pro nobis*, sensu eodem, quo *novum testamentum* dicitur, nempe, quod sanguinem Christi, qui est sanguis novi testamenti, pro nobis effusum, contineat, ut verba prædicta: τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον, ad verba Christi tandem deveniant, cui, pro nobis effusum esse, proprie & formaliter convenit. Quæ certe ita comparata sunt, ut Apusistarum Jeverensium σημασίαν, tanquam fulmine quodam, prosterant, eamque, ut falsam & erroneam, & intentioni Evangelistarum plane contrariam, redarguant; contra vero, horum consensum omnibus modis evincant & commonstrent. Addo etiam hoc, Matthæum, institutionem ex ipso ore Christi audivisse, Marcum vero, atque Lucam, ab iis, qui à principio spectatores & Ministri sermonis Christi fuerunt, hoc est, Apostolis; neminem tamen tantæ fuisse audaciæ, ut, cum Quantio & Meppelensi, seraphicam illam, si Diis placet, glossam posuerint: hic panis σημαίνει, significat corpus meum, vel: est signum, aut figura corporis mei, ut, quemadmodum ore percipitis panem, sic fide, non etiam ore, manducetis corpus meum. Tacuerunt de
tali

tali metonymia Calvinistica omnes, nec quisquam illorum, non ipsum corpus & sanguinem Christi edi ac bibi, in narratione institutionis vel verbo significavit; è contrario omnes uno ore, & unanimi consensu, tradiderunt & reperiverunt testamentum Christi, & in repetitione usi sunt vel iisdem plane, vel æquipollentibus verbis, vel quædam insuper addiderunt, quæ adhuc clarius propriam, simplicemque verborum sententiam confirmaverunt. Sed Calviniani, manifestæ falsitatis convicti sunt sua πολυνοσηρία, dum varias, & numero fere innumeras interpretationes verborum Christi confinxerunt: quod erroris evidentissimum argumentum est, & infallibile spiritus vertiginis indicium.

§. XI. His immotis sententiæ nostræ jactis fundamentis, proximum est, ut congressum Jeverensem persequamur: & qua fide in explicando nostro mysterio Antagonistæ Hamelmanni porro versentur, candidè aperiamus. Apponebant illi, uti jam dictum, crambem, centies coctam, ludentes vocabulis signi & testimonii, ac veterem subinde recoquentes παράλληλον: dum ex eo, quod sacramenta sint *signa* gratiæ, absentiam corporis & sanguinis Christi in cœna sophisticè colligerent ac inferrent. Et certe, nisi cum gente sacramentaria, Quantius & Meppelensis profungis & stipitibus habuissent, quotquot Hardenbergii & aliorum abominationibus fidem dare recusabant,

m

nun-

nunquam profecto coccysum illum, ad dogmatis sui confirmationem, in medium attulissent. Tam enim illustre est illud ratiocinium, à *signo* desumptum, ut nos, ex nostra parte, ambabus, quod ajunt, ulnis id acceptemus, acceptatum ad Sacramentariorum structuram evertendam, etiam atque etiam urgeamus, cum Hamelmanno intrepide asserentes: *argumentum illud est pro nobis*. Concedimus enim, atque cum Hamelmanno nostro, ultro largimur: sacramenta, & esse, & ab antiquis ecclesiæ Doctoribus appellari *SIGNA*, non vero signa *κενὰ* tantum, vacua, nuda, aut inania, & mere significativa; aut, quod signata sint absentia, quemadmodum Quantius murmurabat, sed, quod sint signa *προσφερόμενα ἢ διαδοτικά*, atq; invisibiliter præsentia. Ex signo enim invisibilitas, nequaquam vero absentia corporis infertur, cum *signum*, Augustino finiente, *sit res præter speciem, quam ingerit sensibus, aliquid aliud in cogitationem ex se venire faciens*. Sufficit ergo, ad signandi rationem, ut res signata externis sensibus non sit obvia, si vel maxime præsens adsit. Columna nubis & ignis erat signum *DEI* gratiose præsentis, & columba signum Spiritus sancti descendens, nec tamen vel à columna, vel à columba *DEUS* aberat. Sic & externa symbola in sacramento, non sunt absentis corporis & sanguinis Christi significativa, sed, Hamelmanno dicente, præsentis exhibitiva: qualia signa Höpffnero, Rappolto, & aliis eu-
cha-

charistiæ defensoribus, propterea COMPLEXA appellatur. Manet itaque immotum hoc Hamelmanni fundamentum: aut rem signatam vere præsentem cum symbolis exhiberi: aut symbola, respectu rei signatæ, esse signa vacua, nuda & inania. Equidem, Jeverenses illi disputatores videri & argui volebant, sese nuda & inania signa, etiam respectu rei signatæ, statuere. Neesse igitur erat, ut faterentur, rem ipsam signatam, quæ est corpus & sanguis Christi, vere præsentem cum ipsis symbolis exhiberi, accipi & dispensari. Sed illi, cum Hamelmanno iisdem terminis utebantur, sed longe alia in significatione. Dum enim rem signatam percipi à credente fatebantur, non id agnoscebant, rem signatam, quæ est corpus & sanguis Christi, vere præsentem exhiberi, & sic verè præsentem exhibitam accipi & manducari: sed hæc omnia restringebant ad fidem, & spiritualem unionem cum Christo: quam, ut nemo cum Hamelmanno negabat, ad salutarem & vivificum hujus sacramenti usum esse necessariam: ita, sacramentalem unionem à fide nostra dependere, recte negabatur.

§. XII. Illa vero cavillatio, & calumniandi libido, quia tenuis erat, pellucebat, qua cum Qvantio Mepelensis jactitabat, Oldenburgenses, propugnantes realem & substantialem præsentiam Christi in coena, stabilire eo ipso Papistarum idolum, & horrendam quandam missæ idololatriam. Nam ipsimet probe nove-

rant, Oldenburgensibus talem affingi sententiam, quam ordinationis liber ferre non possit. Neque enim illi affirmabant, multo minus publico quodam scripto declarabant, panis essentiam in corpus Christi essentialiter transmutari, vel saltem consubstantiari, ita, ut una panis & corporis Christi sit substantia, nec panem sic vel transubstantiatum, vel consubstantiatum, dicebant offerendum DEO Patri in sacrificium, aut adorandum, &, nescio in quos alios usus, asservandum: sed, panem & vinum in S. Coena substantiam & essentiam suam prorsus immutatam retinere, unanimi consensu edifferebant, dictitabant & eloquebantur. Adeoq; hoc absurdum, & impium *μεταβολας & συνυποστασις* commentum toto pectore averfati sunt Oldenburgenses, & averfantur hodie, quotquot Lutheri sunt discipuli & sectatores. Non equidem inficior, adhibuisse ordinationem Oldenburgensem tales particulas, quibus purior etiam antiquitas, in hac doctrina, citra ullam aliorum contradictionem, aut calumnias, est usa, nempe: corpus Christi IN, SUB & CUM pane, certo & vere praesens esse, & cum benedicto pane praesens distribui, & ab omnibus sumi. Sed hisce phrasibus nequaquam praesentiam loci ad locatum, aut corporalem aliquam coexistentiam, occultationem, sive impanationem, & localem inclusionem corporis Christi in & cum pane confinxit, quemadmodum ignominiose & contemptim, in odium ecclesiarum Oldenburgur-

burgico-Jeverensium, Hardenbergiani fabulabantur, sed candida hac simplicitate, præsentiam rei illocalis sub dispositione & ordinatione divina incrustabat, quam si credidissent Zwingliani, ecclesia ab istis phrasibus ultro abstinuisset, neque de verbis λογωμαχίαν aliquam movisset: quemadmodum divus Lutherus tradit in *stereomate eucharistico*, quo libro hoc fidei caput & solide perquisivit, & diserte explicuit, & contra Sacramentarios acriter propugnavit & defendit. Ac, si usus particularum illarum, & imprimis particulæ IN, de qua Jeverensibus præcipuum negotium erat, non est exhibitivus, sed inclusivus, ut localem quandam, crassam & physicam inclusionem corporis & sanguinis Christi, in symbolis eucharisticis, statim inferat: quomodo ab eadem accusatione, & crassis illis cogitationibus securus erit ipse Spiritus sanctus, quando DEUM IN omnibus, IN nobis, & Patrem IN filio, & filium IN Patre esse, vere non minus, quam emphatice testatur? *1. Cor. III, 16. Eph. IV, 6. Joh. XIV, 10.* Proinde figmentum papisticum, Hamelmanno & ceteris Oldenburgensium Doctoribus falso adscriptum, Dipnosophistis Jeverensibus remittimus. Interim tamen cum pia antiquitate, & Patribus purioris ecclesiæ intrepide docemus & affirmamus, IN, SUB, CUM pane (hæc enim vetustatis orthodoxæ, non Oldenburgensium, aut ab Hamelmanno excogitatæ, multo minus ex inferno profectæ sunt phrasæ, quem-

admodum Alastor ille Jeverensis Matthias Syllius, im-
pio ore eructabat,) LATERE occultatum corpus
Christi, siquidem non videtur, sed creditur; quod
perinde est, ac si dicatur, latet occultatum, seu, ut
Augustinus loquitur, *pane opertum est*, nimirum my-
stico, & incomprehensibili quodam modo: qui mo-
dus, cum negatione impanationis, nullam contradi-
ctionem includit, quod in verbo Domini recte insti-
tuti, facile intelligunt.

§. XIII. Ex hoc praesidio dejecti Jeverenses Anti-
Lutherani, cum, quid Hamelmanno opponerent,
non haberent; mox, mutata sede belli, in analogia
fidei, & articulo de persona Christi, receptum quaesi-
verunt, subinde scriptitantes; Christi corpus, salvis
proprietatibus veri corporis, salvo etiam articulo a-
scensionis, & sessionis ad dextram Patris, ut quæ cer-
tus coeli locus sit, nullibi in terris, & sic, neque in sa-
cramento eucharistiæ, esse posse. Portentis hisce ob-
viam iturus Hamelmannus, utrumque hoc sibi in hac
palæstra deinceps præstandum esse perspexit: nimi-
rum, non modo veram & realem præsentiam corpo-
ris & sanguinis Christi in cœna, ex verbis institutio-
nis demonstrandam: sed & ex eodem articulo, ex quo
arma mutuabantur Jeverensium turbatores, osten-
dendum, neque proprietates veri corporis, per præ-
sentiam illam sacramentalem, tolli aut aboleri: neque
etiam ascensionem in coelos, aut sessionem ad dex-
tram

tram Patris, aut reditum ad iudicium, præsentia illi oblatæ. Nam, quod primum attinet, bene & sapienter submonebat Hamelmannus, corpus Christi, non verum modo, & naturale corpus esse & manere, *Luc. XXIV, 39.* sed etiam esse corpus ipsius filii DEI, qui cum tota plenitudine Divinitatis in illo habitat: *Coloss. II, 9.* ut adeo suo corpore, per unionem hypostaticam non in locum aliquem, sed in ipsam usque illocalem filii DEI personam, sive hypostasim assumpto, plus possit, quam hujus nostri corporis conditiones patiuntur, nimirum, ambulare in aquis, sursum moveri, & corpora solida penetrare. Sin hoc potest: cur sodes non possit corpus Christi, salva substantiæ suæ veritate, præter & contra usitatum naturæ ordinem adesse in pane, in omnibus locis, ubi cœna distribuitur. Retinuit Christus, ambulans super mare, naturale verum corpus, quod per veritatem, & proprietatem naturalis corporis, ipso actu grave: & tamen, quia ferebatur super mare, idem corpus ipso actu leve fuit. Idem ergo corpus Christi eodem momento, si naturam & proprietatem corporis consideres, ipso actu grave: & idem, si miraculum spectes, ipso actu leve. Quin, annon Petri corpus simul & mergebatur, & divina virtute sustentabatur, ne plane submergeretur? Imo illud ferrum natans in historia Elisæi, annon simul, eodemque actu, grave fuit: quia natura sua ferrum, quod grave: & eodem actu leve, quia nata-

natabat: nec tamen; quia natabat, amisit naturam & proprietatem ferri? Annon idem ignis, in historia Danielis, interfecit flamma sua viros illos, qui miserant tres illos juvenes in fornacem ignis: illis ipsis autem, qui ceciderant in medium camini ignis ardentis, nocere nihil potuit? Idem ignis & urens, & non urens. Has contradictiones, in creaturis, qua idem corpus, actu eodem, eodemque momento, & leve, & grave: idem elementum, & consumens, & non consumens, simul veras esse, existere posse, & revera etiam extitisse, cum negare adversarii Jeverenses non potuerint: tanta tamen insolentia contra corpus Christi, à λόγῳ in unitatem personæ assumtum, surrexerunt: quasi nulla virtute divina fieri possit: ut idem corpus, respectu proprietatis naturæ, sit in coelo: respectu communicatæ, in personali unione, majestatis, sit extra coelum: respectu proprietatis naturæ, sit visibile, circumscriptum, palpabile: respectu communicatæ majestatis, sit quoque ἀόρατον, ἀναισθητον, & ἀπερίγραπτον. Per-
vulgata res est, tres esse modos substantialiter alicubi existendi: localem, sive circumscriptivum, definitivum, & repletivum. Ergo, etiamsi corpus Christi non sit circumscriptive sub pane: tamen potest esse definitive, more spirituum: aut repletive, sive impletive, secundum modum dextræ DEI. Quod cum Hamelmannus urgeret, respondebant Jeverenses: diversos istos existendi modos, non uni & eidem natura,

ræ,

ræ, sed diversis naturis competere. At vero, nemo nostrum, nec ipse Hamelmannus, hoc unquam negavit. Quod si enim corpus Christi mere esset physicum, nec in unitatem personæ τῆ λόγῃ assumptum, concederemus etiam, alio modo, quam circumscriptive & localiter, corpus Christi alicubi esse non posse. Sed, cum non tantum sit verum corpus: sed etiam unitum τῷ λόγῳ: cum ejus & conceptio, & natiuitas testentur, legibus naturæ non esse ita alligatum, quin alium quoque habeat existendi modum, quam localem & circumscriptivum; plures essendi modos de corpore Christi prædicari, minime erat insolens, aut absurdum. Cum enim assumpta sit humana natura, in unitatem personæ τῆ λόγῃ, recte fecissent Anti-Lutherani Jeverenses, si Hamelmannum edocuissent, an hæc existendi ratio quoque sit localis & circumscriptiva, hoc est, an humana natura assumpta, sit in divina assumente, tanquam in loco. Quia itaque alia est ratio corporis Christi, uti supra dictum, quam sit corporum nostrorum, omni impietate caruit, quod alia quoque ei in personali unione, per & propter personalem unionem, in colloquio Jeverensi tributa sit existendi ratio, qua possit esse alicubi, quam nostris corporibus. Quam existendi rationem, etsi in hac caligine mentis humanæ plene assequi, & explicare non possumus: fatius est, ut eam credamus, & defendamus, quam ut temere majestatem filii DEI;

n

quam

quam assumptæ carni communicavit, oppugnemus. Audiamus aliam Jeverensium sophisticationem. Cum Hamelmannus instaret: DEUM scire plures modos, quibus & facere possit, ut corpus Christi, salva substantiæ suæ veritate, sit simul in multis locis: hoc argumentum ita invertebant, maleque interpretabantur: quasi à beato Viro simpliciter ab omniscientia & omnipotentia DEI ducatur: nulla habita ratione voluntatis patefactæ, aut editæ promissionis: qua certe argumentandi forma, id Hamelmanno contra conscientiæ testimonium tribuerunt, quod illi, ne quidem per somnium, in mentem venit. Sciebat optime, DEI beneficio, divus Præsul, à scientia & potentia DEI, non esse deducenda argumenta: nisi prius de expressa DEI voluntate liquido constet. At vero, quid liquidius & certius esse potest, illis amplissimis Christi promissionibus: *Ero vobiscum, usque ad consummationem seculi. Ubi duo, aut tres, congregati fuerint, ero medius ipsorum?* Hæc testimonia, præsentiam nobis promittunt, non dimidii, sed totius Christi: quæ persona Christi, non tantum divina, sed humana quoque ejus natura constat. Hanc præsentiam totius Christi, qua nobis, in his terris existentibus, adest: in omnibus periculis nos protegit: in cruce & calamitate consolatur: contra insidias diaboli defendit: quando Hamelmannus urgebat, & adversarii eam oppugnabant, per proprietates corporis phisici, quod corpus Christi, si
 præ-

præfens est in terris, necesse fit, ut sit visibile & palpabile: annon, jure & merito, proprietatibus corporis physici opponebat potentiam & scientiam DEI? num veritas propterea neganda promissionum divinarum: quia promissiones, cum legibus physicis, cum ratione & intellectu nostro, pugnare videntur? ita, quid aperi-
 tius dici potuisset à Christo: *Accipite, comedite, hoc est corpus meum?* qua promissione ID, quod manducandum jubet, corpus suum esse pronunciat. Hanc promissionem, cum Apufiastæ Jeverenses per proprietates veri corporis infestarent: annon, jure & merito, ut veritatem promissionis Christi Hamelmannus tueretur, sapientiam & potentiam DEI illis opposuit, cum de voluntate Christi abunde ipsi constaret: eamque in dubium vocare, minime omnium liceret? Non modo itaque audacia fuit & temeritas Jeverensium, veritatem promissionum divinarum, contra expressa verba promissionis, in dubium vocare: sed impietas etiam, & blasphemia: potentia, sapientia, & veritati divinae, opponere proprietates rerum creaturarum, quasi vero DEUS alligatus sit proprietatibus rerum creaturarum: nec omnia habeat in manu potentia suæ: veritatemque & essentiam corporis conservare nequeat: nisi proprietates simul corporis physici immotas relinquat. Calumnia itaq; fuit, fingere: Oldenburgenses, ea, quæ à DEO non sunt patefacta, credenda obtrudere. Quod si Qvantius & Meppelensis dedissent

gloriam veritatis DEO, & promissiones filii ipsius; quibus præsentiam totius personæ promisit, non restrinxissent ad alteram naturam tantum: majestatem assumptæ humanæ naturæ, non odiosissime oppugnassent: nec verba institutionis allatrasent: certe, de DEI omnipotentia, omniscientia, & sapientia, in colloquio Jeverensi, nulla incidisset disputatio. Cumque, uti Hamelinannus præclare submonebat, expressam habeamus voluntatem DEI, in verbo patefactam, de iis tantum in ecclesiis nostris docemus, quorum perspecta est veritas: nihil in medium proferentes, de cujus certitudine dubitemus. Et, quidnam quæso fuit, quod ad veritatem humanæ naturæ, tanquam ad tutissimum asylum, tantopere confugerint Jeverani, dicentes: everti humanam naturam, si in pluribus locis simul esse dicatur? Nam, si Christi humanæ naturæ nihil adscribendum est, quod ex Philosophia nobis ipsi repugnare videtur: ergo nec Reformatorum fidei participatio, de corpore & sanguine Christi, credenda erit: quandoquidem in corpus & sanguinem Christi credere, id est, fide prorsus Reformatorum volatili credere, non minus ex placitis Philosophorum, veritatem humanæ naturæ evertit, quam si in pluribus locis simul præsens esse dicatur. Porro, nec illa sententia Hamelmanno poterat probari, quam Meppelensis, cum fido suo Achate Jeverensi, tanquam canonicam & catholicam obtrudebat: quasi propria illa verborum
 resta-

testamenti Christi sententia convellatur, & evertatur, per transitum Christi ex hoc mundo ad Patrem. Nam Christus prius instituit cœnam, quam in cœlum ascenderet, atque adeo sic ascendit, ut cœnæ nihil decederet. Ascendit in cœlum, manetque in cœlo, ut in cœna tamen esse possit, & revera adsit. Unde, quid hic fidei articulus de ascensione & transitu involvat, & complectatur, scriptura teste, ex articulo, de sessione ad dextram majestatis & virtutis DEI, sumendum est. *Act. II, 32. seqq. Eph. I, 20. 1. Petr. III, 22.* Id quod symbolum Apottolicum quoque testatur, quando ascensionem in cœlos, mox conjungit cum sessione ad dextram DEI: *ascendit in cœlum, & consedit ad dextram DEI Patris omnipotentis.* Neque enim Christus, deposita exinanitione, qua in hoc mundo, ratione & modo hujus seculi, in forma servi conversatus fuerat, simpliciter in cœlos, quemadmodum reliqui electi, secundum corporis glorificati modum: sed, peculiari privilegio, **LONGE SUPER OMNES COELOS** ascendit, & in ipsum thronum DEI, quo nihil sublimius est, pervenit: ut, ad dextram DEI, ubique præsentem, confidens, impleret omnia, *Eph. IV, 10.* hoc est, præsens omnia in cœlis, & in terris administraret, atque creaturis omnibus dominaretur. Et secundum hanc virtutem, potentiam, & excellentiam, quæ humanæ Christi naturæ, ad dextram Patris exaltatæ, data est, ut omnia sibi subdicere, *Philipp. III, 21.* ita cor-

pus quoque, & sanguinem suum, in coena manducandum & bibendum, dare potest. Quam ob causam, ascensio in coelos, & sessio ad dextram, ad gloriam & potentiam Patris, praesentiae illi in coena obstare nequaquam potest: adeo, ut haec ipsa potius inde invicta confirmari & possit, & debeat. Nam verba coenae, in propria significatione, & diserte docent, & argumentis evincunt praesentiam corporis & sanguinis Christi in coena. Ergo, licet hoc non fiat, ratione aliqua huius seculi, quam non intelligimus, & comprehendere valemus: Christus tamen hoc, quod in verbis coenae, & aperte dixit, & sancte promisit, & ex composito ordinavit, alio modo, esto, nobis incomprehensibili, praestare potest, quia, ex ratione vivendi huius seculi, concessit in coelestem vivendi rationem. Et, quomodo hoc non esset consequens? cum Christus etiam, quando & ubi vult, praesentiam corporis sui in terra, visibiliter exhibere possit. *Act. IX, 4. 5.* Ac proinde, nos commodissime retorquemus hoc argumentum in audaculos istos Jeverensium disputatores: Christus supra & extra omnem locum evectus est, ad ipsam omnipraesentem DEI dextram atque maiestatem, ut imperium totius mundi capesseret, & potenter exerceret, & omnia in coelis & terris operaretur: quamobrem, licet visibilem & localem conversationem nobis subduxerit, nihilominus illocaliter, secundum modum dextrae DEI, nobis adesse potest, &

& in regno gratiæ etiam adest, ubi cœlestis dextræ auxilio præsentissimo opus est. Nam, non decuit eum, qui Rex, qui Sacerdos, qui Propheta, qui caput nostrum semper est, eo modo ad Patrem abire, & mundum relinquere, sicut fideles mundum relinquunt, & ad Patrem abeunt; sed mundum relinquere debuit, ut augustius impleat mundum; ad Patrem ire debuit, ut cum Patre suo inter nos sit, atque omnia operetur. *Joh. V, 17.* Uti vero ex absentia visibili & locali, ad absentiam simpliciter talem, pessime concluderunt Anti-Lutherani Jeverenses: ita etiam, à positione præsentiae unius, nimirum ejus, quæ in forma servi consummata, ad præsentiam aliam, vel plane tollendam, vel saltem negandam, contendere velle, absurdum æq; est, ac in rebus divinis periculosum. Reliquas sophisticaciones *Quantii & Meppelensis*, fortiter protrivit, & ita conculcavit *Hamelmannus*, ut non opus sit, aliquid addere. Confugiebant quidem ad visibilem Christi reditum ad judicium; verum, neque hic aliquid facit ad intervertendam invisibilem ejus præsentiam, qua in dextra majestatis omnia implet, & ambulat in medio candelabrorum. Nam, hujus invisibilis præsentiae respectu, reditus ad judicium, non per localem quendam descensum definitur, sed per revelationem, & apparitionem præsentiae suæ. *1. Cor. I, 7. 2. Theff. II, 8.* Quæmadmodum igitur neque *Hamelmannus*, neque alius quispiam negabat, Christum

stum visibiliter in coelum adscendisse : ita, eundem visibiliter, & corporaliter rediturum esse ad iudicium, firma fide omnes profitebantur. Quod autem, quia visibiliter, & corporaliter rediturus est ad iudicium, propterea non sit praesens Christus in mundo inferiori, secundum humanam suam naturam : id non tantum cum amplissimis promissionibus de praesentia sui, hoc est, totius Christi, e diametro pugnat : sed etiam evertit illud ipsum fundamentum, cui hoc Jeverensium Anti-Lutheranorum argumentum innitebatur. Nam, Christus exaltatus est ad dextram virtutis & majestatis DEI, secundum humanitatem. Aut igitur dextra DEI, ad quam exaltatus est Christus, caelo superiori continetur, circumscribitur, & definitur : siquidem ex doctrina exaltationis Christi, secundum humanitatem, consequitur, Christum corpore suo, in hoc mundo inferiori esse non posse : aut, si dextra DEI caelo minime continetur, sed totam rerum universitatem comprehendit : qua conscientia Quantius, cum suo Meppelensi, Christum, secundum humanitatem, exaltatum ad dextram Patris, corpore suo à mundo inferiori excludere potuit ? Neque erat, cur ad particulam INDE, cum dicitur : *inde venturus est, iudicare vivos & mortuos*, se receperint. Quum enim hanc vocem ita interpretarentur, ut Christum, quando in nubes descendet, inde à dextra DEI remotum, ad iudicium venturum, illamque sedem interim in
coelis

coelis vacuum, donec eo revertatur, relicturum, affirmarent, in horrendas & apertas blasphemias sunt prolapsi. Hoc etenim pacto, Christi secundum carnem majestas imminueretur, imo prorsus evacueretur, & quidem illo ipso tempore, quo, secundum scripturas, in gloria Patris apparere debebat, *Matth. XVI, 27. cap. XXV, 31.* & quo illa majestate, ac virtute divina, partim liberante, partim vindicante, vel maxime opus habebit, ad exequendam finalem illam judicii novissimi sententiam. Sed hanc impiam Jeverensium glossam scriptura penitus evertit, & funditus subruit, quando disertis verbis testatur, & pronuntiat, Christum in universali illo judicio, cum sententiam perorabit ex nubibus, nequaquam abfuturum à dextra DEI, sed potius, divino illi majestatis throno insidentem, judicaturum omnem carnem. *Luc. XXI, 69. Matth. XIX, 28.*

§. XIV. Eadem ratione facile infringitur, quod Calviniani Jeverenses, de commemoratione Christi, minus profecto erudite, disputarunt. Pernegabant enim, corpus Christi præsens esse in coena, quod panis eucharisticus comedatur in Christi, Salvatoris nostri, memoriam, quæ est non præsentium, sed rerum duntaxat absentium. At, multæ hujus sophisticationis errores erant. Nam, propositio proprie intelligitur de absentia temporis præteriti, non vero rei. Sed enim vero, si propter memoriam, quemadmodum Meppe-

pelenfis & Quantius opinabantur, res ipsa abesse putanda est: ipse DEUS quoque, ab omnibus Reformatis aberit, quando ipsius recordantur: neq; hoc modo dicendum, uti Cancellarius *Halleus* docte submonebat, Christum, in primo epulo eucharistico, fuisse præsentem, cum & in eo discipuli in Christi memoriam cœnarunt. *Et, quot quæso festa, quæ Hamelmani instantia erat, DEUS in veteri testamento instituit, quæ debebant in sui memoriam celebrari. Ergone ibi non adfuit? Nos ipsi celebramus in novo testamento festum pentecostale, festum Spiritus sancti, in memoriam Spiritus sancti, ergone ipse Spiritus sanctus non adest?* Tandem, quod non solum absentium, sed præsentium quoque memoria haberi possit, me quidem iudice, vel ex Paulino illo oraculo *2. Tim. I, 6.* manifestum est, in quo Apostolus *Timotheo in memoriam revocat donum illud, quod in ipso erat.* Neque enim opinor, illud à Timotheo abfuisse, quod in Timotheo esse, Paulus sancte asseverabat. Ad assumptum Jeverensium, illud addo, & respondeo: cœnam proprie non esse memoriam, sed esse institutam ad memoriam, non tam Christi, quam ipsius passionis: quia apud divum gentium Doctorem *1. Cor. XI.* memoria Christi, per mortis dominicæ annunciationem, signate explicatur & definitur.

§. XV. Ad ceteras Sacramentariorum Jeverensium objectiones, quibus evincere conabantur, Christum

stum in prima institutione , cum nondum dedisset corpus suum in mortem , non potuisse illud dare discipulis edendum , oppono Hamelmannianam , hoc est , simplicem , veram , firmam & irrefragabilem responsionem. Non esse scilicet , sine expressis scripturarum testimoniis , nostro imprimis arbitrato , quidvis de corpore Christi effutiendum , scribendum , aut imaginandum. Absurda enim , quæ hoc loco fingunt Adversarii , oriuntur tantum ex judicio rationis , quibus si opponatur mysterium fidei , de veritate & omnipotentia promittentis Christi , & conditione personali corporis Christi , absurditas omnis evanescit. Quia enim Christus omnium optime , & certissime novit , quid , & quantum corpore suo , nondum in mortem tradito ; efficere ac præstare & velit , atq; possit : idcirco non ex ingenii humani captu , & Calvinianorum liripipio , aut ex communibus naturæ legibus , sed ex verbo DEI , atq; testamento Christi , hæc res est definienda , credenda , admittenda , & recipienda : tametsi illa sit ultra , supra , præter , atque ideo contra omnem naturam naturatam. Esto , quod ex nostræ naturæ capacitate , & naturalibus legibus , non intelligamus , quomodo Christus sanguinem suum , quem nondum effuderat , commensalibus suis dederit bibendum : quid tum ? credamus id , quod plane non intelligimus : & , quod sensibus nostris nequaquam percipimus , & investigamus , id demus Christi Testatoris omnipoten-

tentiæ, utpote cui, secundum hominem, data est omnis potestas in cœlo, & in terra, quod possit, juxta suam sacrosanctam institutionem, id, quod sancte promisit, efficere ac præstare. Sufficit, quod pro hominibus non effusum erat, id coram DEO, ut effusum, præsens fuisse. Eleganter non minus, quam solide, Achilles noster Jeverensis hæc explicavit: *Esaias, ait, centenis aliquot annis prior Christo, dixit tamen: Puer nobis natus est, Puer nobis datus est. Item, attritus est propter peccata nostra, ideo ejus fidei, & oculis spiritualibus, tam fuit præsens meritum Christi, atque si sub cruce stetisset cum Johanne. Sic ait Baptista: ecce agnus DEI, qui, in præsentem, tollit peccata mundi, item: sanguis Christi emundat nos à peccato. Porro, Apostolus ait: Christus est propitiatio pro peccatis nostris. Vides, omnia ibi in præsentem poni, ad denotandam efficaciam, quod omnia ut DEO, ita & fidei veræ, promissiones DEI sint præsentem.*

§. XVI. Audiamus vero aliud artificium, quo Jeverenses illi Apufiastæ, opinionem suam, de absentia corporis & sanguinis Christi, à cœnæ actione remotissimam, Jeverensibus incrustare conabantur. Postulabant nostri, & omni jure flagitabant, ut hoc suum dogma certis, firmis, manifestis, & perspicuis Patrum testimoniis, quibus, citra ambiguitatem, perspicua & certa asseveratione illud tradatur, ostenderent, docerent, & probarent. Factum hinc est, ut ad primitivam

yam

vam ecclesiam illi confugerent, & ex ea varias & dissimiles, sæpe etiam obscuras & ambiguas sententias cumularent, ut videantur, totius antiquitatis consensum & suffragia pro sua *ambolâ* habere. Præcipue, quod puerorum est, vocabulis certabant, ludebant, & apices syllabarum in veterum sententiis venabantur, antiquam illam cantilenam recantantes: Patres non dicere, Christum *ipsum corpus*, sed *figuram* duntaxat *corporis sui* dedisse suis discipulis. Prodigiöse autem impudentes, & temerarios esse oportet, qui Patres, dilucide realem & substantialem Christi præsentiam explicantes, nihil aliud voluisse dicere nugati sunt, quam figuram corporis Christi in cœna exhiberi. Si quis in rebus politicis, alterius verba & dicta ita malitiosè corrumperet, & depravaret, Viri certè ne quidem politice boni nomen amplius mereretur. ¶ Quid igitur statuemus de Qvantio & Meppelensi, qui non unius Doctoris, sed totius venerandæ antiquitatis verba & dicta tam nequiter corruperunt? Judicet, qui judicare potest. Non equidem ignorabat Hamelmannus, Theologus, in Patrum monumentis, ad stuporem usq; versatissimus, permulta ex primitivis ecclesiæ Doctoribus, à Calvinianis coacervari dicta, à particulis *typorum*, *symbolorum*, & *figurarum* desumpta, quibus evincere tentabant, in cœna Domini virtutem, operationem, & meritum longe absentis corporis Christi, nonnisi fide communicari: & per fidem spiritualiter

duntaxat, corpus & sanguinem Christi accipi: ita, ut unio sacramentalis nihil sit aliud, quam similitudo, siue analogia signi, & signati, quatenus nimirum corpus & sanguis Christi, cum pane & vino, aliquid similitudinis habent. Sed, quia videbat, Patres, honorarios illos arbitros, quando de signis & figuris in cœna Domini loquuntur, nunquam & nusquam inde consequentias nectere, contra substantialem præsentiam, sed diserte, & magnis asseverationibus confirmare: Christum, in usu cœnæ, etiam substantia corporis sui adesse, ore sumentium accipi, à nobis conjungi & uniri: tandem, quia videbat, veteres lanienam corporis Christi physicam, & Capernaitarum imaginationes acriter taxare, & submovere, ideo dicta Patrum, in quibus, appellationibus signorum, symbolorum & figurarum utuntur, non de omnimoda absentia corporis & sanguinis Dominici in cœna intellexit, sed de iis, quæ in externa illius actione proponuntur, videntur, & tractantur, hoc est, de externis & visibilibus speciebus, signis & symbolis explicavit, quibus invisibilis præsentia corporis & sanguinis Christi repræsentetur, & ceu mediis quibusdam, & vehiculis, nobis verissime exhibeatur. Ita enim ipsi Patres dicta sua declararunt, atque elementa, figuras, & signa corporis & sanguinis Christi vocarunt, ut simul clarissimis verbis affirmaverint, & scripserint, corpus & sanguinem Domini ibi præsentia esse. Bene & sapienter in hanc rem

rem TILINGIUS, pereruditus ille colloquii Jeverensis hyperaspistes, Patres, agebat, *non sunt contra filios, sed nobiscum faciunt. Signa & figuras dicunt esse in sacramento eucharistico: sed hoc ita explicant, figuram & signum esse id, quod exterius sentitur, panem & vinum; veritatem vero, & rem internam, corpus & sanguinem Christi. Habent ergo, Conrade Qvanti, mentem sanam in corpore sano. Si Tu aliter illorum verba explices, injurius es in Patrum manes.* Id quod Hamelmannus ex pia antiquitate operose demonstravit, & veterum dicta contra omnes corruptelas præclare communivit.

§. XVII. Neque erat, ut, Philippi Melanchthonis autoritate, hac in palæstra sese tueri conarentur Jeverensium Dipnosophistæ. Non equidem diffitebatur Hamelmannus, sed disertis verbis affirmabat: *in scriptis, à Philippo editis, damnari Zwinglii sententiam, veramq; de sacra cœna doctrinam in iis reperiri;* sed hæc de primis Viri scriptis intellexit, in quibus sibi adhuc constabat, nec Vertumni, aut Eceboli instar, in veritate, semel agnita, vacillabat, sed puritatem doctrinæ cum Luthero mascule profitebatur. Quam puritatem ut evidentius assereret, libellum eucharisticum, anno clō 15 XXX. conscripsit, eumque Sacramentariis opposuit, in quo idonea Patrum testimonia collegit, quæ per claram & luculentam declarationem asserunt, corpus & sanguinem Christi substantialiter in cœna adesse, & dispensari. Certe, pulchrum quid & præ-
cla-

clarum, sonant illa, quæ in hujus libri præfatione ad Fridericum Myconium pro nostra sententia allegat, quibusdam, inquit, valde hebetes videmur, quod in verbis evangelii: hoc est corpus meum, non videamus metaphoram, nec intelligamus, nos ab infinitis questionibus, unius metaphoræ beneficio, liberari. Videtur insania esse, sententiam omnium longe absurdissimam mordicus tenere, cum aliam commodissimam offerat metaphoram. Hic desiderabunt in me iudicium etiam, quod in his testimoniis hyperbolas & allegorias non deprehenderim. Ego vero, non ignoro hæc σοφα φάγουσα, ut Poëta vocat, quibus medicantur has sententias alii. Verum, quid non poterit eludi hac arte. Ego has sententias Patrum, sine glossæ, nudas proposui; ut iudicium candido Lectori relinquerem, utrum de corporali præsentia loquantur, an de sola efficacia. Ego quidem statuo, eas præterea asseverare, quod corpus Domini vere adsit in cæna Dominica. Et porro: Ego nullam satis firmam rationem invenio, cur ab hac sententia (intelligit eam, quæ est Lutheri, & ecclesiæ Lutheranae propria,) discedamus. Fieri potest, ut alia sententia (Calvinianam notat,) blandiatur otioso animo, quæ est magis consentanea humano iudicio, præsertim sic instructa, & ornata argumentis, erudite excogitatis. Sed, quid fiet in tentatione, cum disputabit conscientia, quam habuerit causam dissentiendi à recepta sententia in ecclesia? Tunc ista verba: hoc est corpus meum, fulmina erunt. Quid hic opponet mens perterrefacta?

*Etā? quibus scripturis, qua voce DEI, se munit, ac sibi
 persuadēbit, necessario hīc fuisse interpretandam meta-
 phoram? Non satis periti videntur horum certaminum
 isti, qui tam facile serunt nova dogmata, qui sic dele-
 ctantur ingenio, ut magis admirentur vafre cogitatas
 rationes, quam verba scripturæ. Ego scio, quam leviter
 in tentatione excutiantur nobis è manibus rationes illæ,
 dissentientes à scripturis, quantumvis antea visæ plausi-
 biles. Hæc, atque alia plura, Melanchthon scripsit, &
 insigni studio convasavit, Luthero adhuc superstite,
 &, ob sophronismum, subinde eum pungentē & ob-
 jurgante. Sed, defuncto jam Luthero, à Lutherana
 puritate palam defecit, & Sacramentariorum errori-
 bus, seductus à Johanne Calvino, faventiozem non
 tantum se præbuit, verum etiam antiquam, atque or-
 thodoxam de cœna Domini doctrinam palam pro-
 didit, infestavit, &, sub specie moderationis, multo-
 rum zelum extinxit. Scribit, præclarus ille Philippus,
 sub calcem præfationis libelli, de anima: religionem in
 docendo adhibendam esse, ne recte ab aliis tradita, petu-
 lanter labefactemus: ut nonnulli summam hanc ingenii
 laudem esse ducunt, astute evertere aliorum recte dicta,
 nec cogitant, se DEUM habere spectatorem, & judicem
 ejus petulantia, qui, cum præceperit: ne dicas falsum te-
 stimonium, etiam severe puniet sophisticam, qua artes
 conturbantur, qua ex re magna pernicies morum sequi-
 tur. Me, tandem inquit, ludi illi, & sophismatum præ-
 stigia*

stigiæ non delectant, nec tam cupio esse Φίλιππος, quam Φιλαλήθης: sed relinquo Lectoribus iudicium. Fateor, me non una vice legisse Melanchthoniana illa, neque privatis affectibus, de quo solenniter coram Deo, & ecclesia ipsius protestor, hæc legisse; sed, si recte iudico, Philippus, immemor verborum suorum, ab hac ipsa, quam lectoribus reliquit, regula deflexit, nec in eo veritatis tramite, quem, cum Lutero, Vittebergæ & Augustoburgi, feliciter ingressus erat, firmiter perstitit, nec religionem in docendo & scribendo constanter adhibuit, sed recte à Lutero tradita, petulanter labefactavit, immutavit, innovavit, depravavit, ac saniora dicta, scriptis ad Bulingerum, & Electorem Palatinum Fridericum literis, astute everit. Pro veritate realis præsentiae corporis & sanguinis Christi in coena, uti par erat, nequaquam depugnavit, nec veritatem Lutheranam, verbis Christi consonam, & plane superstructam, amavit & coluit, adeoque neque Φίλιππος, neque Φιλαλήθης in eadem fuit. Non ignorabat hanc inconstantiam, atque Melanchthonianam mollitiem, immortalis gloriæ Princeps Theologus, & Theologus Princeps, GEORGIUS Anhaltinus: quapropter eum coram submonuit, & literis sæpe hortatus est, ut Calvinum debellaret, resupinaret, & inversi illius Luciani placitis & machinationibus contradiceret, nec sub ipsius scriptis falsas & erroneas opiniones, puriori Dei cœtui, cum multorum offendiculo, & exitio, obtrudi pateretur: sed
enim

enim vero, Philippus, quod non sine singulari cordolio, fateri necesse habemus, erga pium principem, vere Lutheranum, duriores se præbuit, & salutaria submo-
nentem, & verbis respuit, & literis increpavit, & animo averfatus est, donec tandem à sancto Lutheri deposito turpiter defecit, & in castra Sacramentariorum, tristissima apostasia, profilivit. Hinc suam de sacra Coena sententiam, Adversariis velificaturus, obscure proposuit, & in verbis eucharisticis tropum, illis non tam gratum, quam gratissimum, admisit, & nullam aliam manducationem corporis & sanguinis Christi in coena, quam spiritualement, quæ fit sola fide, aperte propugnavit: quem articulum, in augustissimo confessionis Augustanæ symbolo, plane, perspicue, & orthodoxe propositum, vivente adhuc divo Lutero, foedissime etiam variavit, enormiter truncavit & adulteravit, atque talem sacrae coenæ descriptionem composuit, quæ, cothurni instar, & nostro, & Calvinianorum dogmati poterat aptari. Quo ipso, postquam magnus Lutherus noster in vivis esse desiit, & viam aperuit, & bipatentes portas monstravit Zwinglianis, in nostras irrumpendi ecclesias, suumque virus de apusia corporis & sanguinis Christi in coena, liberrime spargendi. Quem errorem cum Jeverenses illi Apustastæ, nimium *Φιλιππιζοντες*, erraverint, mirum non est, quod, sub cothurno illo mutatae confessionis Augustanæ, latitaverint, & unius Philippi, tanquam communis præceptoris, autoritate decepti,

vel infcii, in errores Sacramentariorum fuerint prolapsi. Et si dicendum, quod res est, ipsa Philippi ad Sacramentarios defectio, ingentes illas, in ecclesiis Reverentibus turbas dedit. Constat enim, Quantum & Meppelensem ex schola Hardenbergii prodiisse: *Hoc enim autore & inventore, ut acta habent, cum Embdam se conferret, permulti, Carlstadiano veneno inquinati libri conscribebantur, imprimebantur, & passim in terris Reverentibus distribuebantur iis, qui sub Calvinii vexillis stipendia mereri maluerunt, quam in castris Dei contra Calvinum depugnare. Hos inter fuerunt Quantius & Meppelensis, homines intus & in cute Calviniani.* Hardenbergius autem, Philippi potissimum voluntate & consilio, caput suum extulit, & cœtum Bremensem disturbavit, atque, ut nostrarum ecclesiarum communioni subtraheretur, effecit, imo, pro honore Philippi, à quo ditatus erat, magis ille pugnavit, quam pro testamento filii Dei, per quem redemptus erat. Si enim Philippus, vel uno verbulo Hardenbergio restitisset, aut saltem literis significasset, se D. Lutheri doctrinam de sacra cœna firmiter amplecti, Calvinistarum vero sententiam, quippe à verbo Dei alienam, toto pectore execrari, tum perfecto suam conscientiam liberasset, & archiepiscopalem illam sedem Bremensem, & in ea innumeras animas, à Philippi iudicio, tanquam ab oraculo quodam, pendentem, ex Calvinii faucibus eripisset, inque regiam veritatis viam revocasset. Verum

rum Calvini placitis faventio- rem tum fuisse Philip-
pum, sufficientissime comprobat epistola ipsius, ad
eundem Hardenbergium, Ao. clō lō LX. perscripta, in
qua Hardenbergio disvasit, ne in theatricam, ut ipse
nominat, eucharistiæ disputationem consentiat, atque
Chemnitium, Morlinum, Heshusium, Musæum, aliosq;
taxavit, & parum amice strinxit, à quibus putabat ista
consilia *συμβουσια* proficisci. Eidem quoque Harden-
bergio autor fuit, ut sibi Petrum Martyrem, hominem
Sacramentariorum placitis plane immersum, adjun-
gat Parastatam, & pollicitus est, se quoque ipsi affutu-
rum. Sic igitur in impio suo proposito confirmatus
Hardenbergius, perrexit, omnemque disputationem
de sacra coena, & toti ecclesiæ utilem, & Bremensibus
fructuosam, superbe detractavit. Quæ cum ita se ha-
beant, nemo amplius dubitabit, Philippum Witteber-
gensem, aut si mavis, Heidelbergensem, Hardenbergio
Bremensi: hunc vero Philippistis Jeverensibus, Quan-
tio & Meppelensi, & monitis & consiliis adfuisse, ut, re-
jecta nostrarum ecclesiarum sententia, Calvini de coe-
na opinionem adoptaverint, & variatæ à Philippo
confessione Augustanæ nomen suum dantes, sub ambi-
guis verbis, animi sui sententiam occultaverint, do-
nec in colloquio Jeverensi & Apusiam aperto defen-
derent, & levem tantum de modo præsentia in coena
dissensum superesse, publice profiterentur. At enim
vero, meræ nugæ erant, quæ de modo splendide jacti-

tabant, cum non tantum modum præsentia in dubium
vocarent, arietarent, & convellerent, sed & ipsius rei
nat. solay præsentiam proterve inficiarentur. Stolidè
autem, & Andabatarum more disputatur de modo
præsentia, ubi constat, rem ipsam esse absentem.

§. XIX. Calviniani Jeverenses, ut colorem indu-
cerent erroribus Sacramentariorum, latius evagaban-
tur, atque violentis sarcasmis, & argutis commentis,
orali manducationi, quæ in terris fit, & dignis & indig-
nis communis est, audacter insultabant. Ubi Hamel-
mannus statim præmonebat, manducationem Sacra-
mentalem, quæ ore fit, appellari oralem, non à modo,
sed ab instrumento; corporalem verò, ab objecto;
nimirum corpore Christi, quod vere accipitur, &
vescentibus exhibetur. Quum vero de hac mandu-
catione, quam distingvebat contra eam, quæ sola fi-
de peragitur, in colloquio Jeverensi sermo intitue-
retur, denuo submonebat: semper, & accurate, inter
physicam, naturalem & cyclopicam manducatio-
nem, & nostram oralem, distingvendam esse. Ete-
nim Jeverenses dipnosophistæ, quoties hanc, quæ
ore corporis fit, manducationem arietabant, phy-
sicam & naturalem illam crepantes, semper præsup-
ponebant, quæ non tantum fit sensibili in os rece-
ptione, sed etiam lingvæ & dentium masticatione, tra-
jectione in stomachum, & in ventriculo digestionem.
Hanc verò, cum, omni pietatis, & pudoris reverentia
pro-

prostituta, exagitarent, & multis argutiis oppugnarent, neque nostram, neque Oldenburgensium ecclesiarum doctrinam, sed impurissimi cordis sui figmentum, & imaginationes Capernaitarum accusabant, pungebant & insectabantur. Semper enim testati erant nostri, & in ipsa Oldenburgensium ordinatione, disertis verbis scripserant, quando de manducatione corporis Christi, quæ ore fit corporis, loquuntur, nullam sese physicam & naturalem fingere corporis Christi manducationem. Quemadmodum enim præsentia corporis Christi, licet sit vera, non tamen est physica vel naturalis: Ita & manducatio corporis Christi, licet fiat ore, non tamen est naturalis & physica, sed est, atque in æternum manet, manducatio supernaturalis & sacramentalis. De corpore enim Christi, in hac actione, plura non prædicabat Hamelmannus, quam à Christo erant tradita. Christus vero, simpliciter, & tantum loquitur, de manducatione, nequaquam vero de manducationis vel accidentibus, vel consequentibus: veluti de deglutitione, de traiectione in stomachum, & inventriculo digestionem. Plura itaque corpori Christi in hac actione sacramentali non tribuebat, quam à Christo ipso prædicata, simplicem videlicet illam, quæ ore fit corporis, manducationem. Hanc vero manducationem corporis Christi, in cœna fieri, Apufiastæ illi simpliciter negabant, & quam argumentis evertere non poterant, eam verbis exagitabant, & horrendis

dis absurditatibus, ne quid gravius dicam, obruebant: qua in re, hodiernis, ut vocari volunt, Reformatis præiverunt, iisque ad calumniandum non rimam aliquam monstrarunt, sed latam portam aperuerunt. Allegabo hanc in rem Marcum Fridericum Wendelinum, Theologiæ suæ, in Gymnasio Selveſtano, quondam Professore, qui de Davide Paræo, Heidelbergensium Doctore scribit, & sancte simul testatur, quod testamento suo sequentem confessionem inseruerit: *Ex animo rejicio, atque detestor novos illos, ac horrendos errores, de ubiſſitate veri & essentialis corporis Christi, deque ejusdem corporali præſentia, & orali manducatione ſubnumularia cœnæ hoſtia; quæ dogmata, non ſolum nullo prorsus nituntur Sacræ Scripturæ fundamento, aut Symbolorum conſenſu: ſed è diametro pugnant cum Apoſtolicæ & Catholicæ fidei articulis, omnemque adeo evertunt conſolationem Chriſtianam, quocunſue tanquam colore à Sophiſtis pingi ſoleant: Et cum illa recitaſſet Wendelinus, in dedicatione, exercitationibus Anti-Gerhardinis præmiſſa, ipſe Palatinus Palatino, diſcipulus Præceptoris ſupparafitatur, & Paræanæ huic vociferationi, ſequens hoſianna acclamat: hæc beatus vir, magnusque Theologus, quo cum & meam animam eſſe volo. Interim pergit Wendelinus, oralitati fictæ & victæ Lutheranorum recentium quidam tam pertinaciter in hærent, ut ſatiari ea in his terris non poſſint, ſed in æterna quoque vita continuari, attamen ſine hoſtiolis, expetant & credant.*

dant. Et paulo ante: *ibimus, sine ubi-
tate, triumphantes, in eternam requiem, sanctis Christi
Apostolis, martyribus, & ecclesia veteri orthodoxa, comi-
tati. Ibimus in amplexus Servatoris, quem proprie, & o-
raliter, nunquam edimus, nunquam bibimus, nunquam ita
edisse & bibisse videri volumus.* Hæc illa probra sunt,
quæ, Goliathi instar, in exercitum Dei viventis conjecit,
& cum Davide Paræo repetivit Wendelinus, cer-
vicosus ille oralis corporis Christi manducationis ab-
negator, uti D. Gerhardus Titius, in epistola ad Kyl-
manfeggium eundem appellat, cui, & similibus ca-
lumniatoribus, per nos quidem ire, & fortunam, tri-
umphum, & requiem experiri licebit. Nos interim,
cum Petro procul stantes, erecto capite præstolabi-
mur, quorsum audacia illa Calvinianorum evasura, &
an Servator noster, justissimus judex, & ultor blasphemiarum,
ejusmodi præfractos verborum suorum con-
temtores, quos in hoc sacrae cœnæ negotio deprehen-
dimus, expansis statim brachiis, amplexu suo sit excep-
pturus. Probe enim scimus, & ex testamentariis Chri-
sti verbis, plane convicti sumus, in iis recte percipien-
dis, tantum momenti situm esse, ut, qui ea male intelli-
git, aut impie contorquet, explicat, & beluarum
more allatrat, aut, hostili animo, insectatur, aut inde
non recte discernit illud, quod in sacra Synaxi exhi-
betur, aut corpus Christi à communi pane non di-
judicat, is indigne edendo & bibendo, damnationem

sibi & edat & bibat: quod cum Jeverenses Anti-Lutherani fecerint, & manducationem sacramentalem, quæ oralis est, & fictam, & falsam, & capernaiticam, omni pudore conculcato, appellaverint, prosciderint, & condemnarint, illorum vicem merito dolemus, & quod DEUS novit, ex animo deploramus.

§. XIX. Meppelensis, Plebanus in agro Sillenstedenfi, quasi constitutus Calvinianorum Patronus, summis viribus conatus est, pro sacramentali manducatione, argumentorum vim infringere: itaque omnes illorum solutiones & exceptiones, quantumvis frivolæ sæpe atque jejunas, proferre cœpit. Et primo quidem perstitit in assertione sua, manducationem corporalem nihil differre à capernaitica: responsum ei est ab erudito Viro, & Oldenburgensis fidei defensore, Henrico Tilingio; *erras, & tota via erras, quod corporalem manducationem, & capernaiticam, pro synonymis habeas. Illa enim denotat manducationem cum connotato organo oris, estque idem, quod manducatio, organo oris peracta, sive peragenda, sive cibus, in quem fertur, & manducationis modus physicus, seu naturalis & sensibilis, sive supernaturalis & insensibilis sit. Hæc vero importat præterea objectum, sive cibum, ut & modum manducandi physicum, sive naturalem & sensibilem; estque idem, quod manducatio cibi physici, sive naturalis, ore corporis naturalis, & sensibili modo peracta aut peragenda.* Meppelensis contra, ut posset τὴν Θεσίω Φυλάτ-

TEIV, quod sophistarum est proprium, hoc reposuit: corpus & sangvinem Christi non esse cibum ventris, sed mentis, non corporis, sed animæ alimoniam. Quid tum postea? Nec Oldenburgenses hoc inficiabantur. Ostendebant enim, corpus Christi, licet non sit cibus ventris, si hunc conferamus cum reliquis cibis, ad vitæ hujus sustentationem necessariis: esse tamen suo modo corporis alimoniam, quia illo caro nostra ad vitam æternam nutritur. Sed, quærerem ego ex Calvinianis Jeverensibus: quando corpus & sangvinem Christi mentis cibum dixerunt, an verè senserint, ipsi menti nostræ, quæ intra nos est, offerri ipsam substantiam corporis & sangvinis JESU Christi, ita ut fideli mente & corde nostro percipiatur? Si enim menti nostræ substantia corporis, seu ipsissimum corpus Christi verè offertur, quomodo illud, sicuti antea propalarunt, *ἰστιά* sua cœlo est inclusum? Hæc itaque veteris Adami perizomata fuere, quibus turpissimam nuditatem suam obvelarunt, & toti ecclesiæ imposuerunt, quando corpus & sangvinem Christi mentis alimoniam dixerunt, quæ fideli mente, & corde percipiatur. Hæc enim *κατ' ἰστίαν*, menti & cordi offerri, & à mente nostra, quæ intra nos est, percipi, tam non crediderunt Anti-Lutherani Jeverenses, quam sæpe creparunt, pertinaciter defenderunt, & proterve tutati sunt, ipsissimum corpus Christi in propria sua substantia cœlo inclusum manere.

§. XX. Post hæc, Meppelensis ille, ad varia sophismata confugit: quæ cum post tædiosas inculcationes tueri ad extremum non valeret, vix tandem adduci potuit, ut, pro stabilienda sententia, aliquid è sacris literis allegaret. Cœpit igitur in eo quærere præsidium cadaverosæ sententiæ, quo Christus discipulos est affatus: *edite, hoc est corpus meum; bibite, hic est sanguis meus.* In hisce verbis, quemadmodum duplicem manducationem, ita etiam duplex os constituebat: aliud corporis, quo externa symbola: aliud fidei, quo res signata, corpus & sanguis Christi, accipiuntur & manducentur. Sed enim vero, cum in actione cœnæ, Christus nulla usus sit distinctione, neque ullam docuerit quærendam divisionem aut distinctionem, temerarium certe fuit, quin imo blasphemum & impium, in negotio eucharistico, manducationem corporis Christi, a manducatione panis divellere & remove, eamque ad diversa instrumenta referre. Etenim, quæ in eodem sacramento, eademque actione, unita sunt sacramentaliter, illa, eodem quoque instrumento, accipiuntur: nisi unionem sacramentalem, ob instrumentorum diversitatem, in ipso usu sacramenti, dirimere & divellere voluerimus.

§. XXI. Porro, non minus malitiosa impostura, fraus & astutia erat, quod Meppelensis spirituales comestionem, semper creparet. Hanc enim, uti à salutaris usu cœnæ, Oldenburgenses non excludebant:
ita

ita, in verbis præceptivis, eandem stabiliri, recte pernegabant. Nam, si spiritualement manducationem tantum voluisset Christus, sacramentum altaris non condidisset: Constat enim, & Patres, in veteri instrumento, manducasse carnem Christi; verum, non sacramentaliter, sed spiritualiter tantum, quia, illa ætate, substantia carnis Christi nondum fuit in rerum natura, *Job. I, 14. Gal. IV, 4.* Et, cum nullum mandatum haberent, quod manducando pascha, vel manna, manducaturi sint corpus Christi: quod bibendo aquam è petra, bibituri sint sanguinem Christi: mirum non est, sed in promptu causa, quare oraliter in Vet. Test. corpus Christi non manducaverint. Ex eo autem, cum Mepelensi, concludere: ergo, ne nunc quidem oralem corporis Christi manducationem statuendam: quid aliud est, quam novum instrumentum, expressa promissione Christi spoliare: quæ promissio, à Christo addita, non tantum, quoad signa, sed etiam, quoad rem signatam, discrimen monstrat, inter sacramenta veteris & novi testamenti. Proinde, non frustra sacramentalis manducatio corporis Christi, ea demum nocte, qua se ipsum oblaturus erat Deo Patri sacrificium, pro peccatis totius mundi, est instituta, & solenniter, ad formam testamenti, munita & confirmata: Et in hoc cœlesti epulo, ecclesiæ suæ legare voluit, non spiritualement sui manducationem, sed, in sacramentali manducatione, ipsam substantiam carnis suæ, sive corporis,

Necesse itaque est, ut, quoad rem signatam hujus sacramenti, aliquid amplius accipiamus, in sacramentali manducatione, quæ est ipsius substantiæ & *ἰστίας* corporis & sanguinis Christi, in novo demum testamento instituta, quam in spirituali, quæ est *τῆς ἐνεργείας*, virtutis, meriti & efficaciam corporis Christi, & Patribus in veteri testamento fuit communis. Ad instantiam Jeverensium: nos omnia perfectius habere ex spirituali manducatione, quam orali illa: proinde, externam & oralem esse inutilem, regerebat Hamelmannus, negari consequentiam. Nam & auditu cordis melius percipimus evangelii doctrinam, quam externa aure; nec tamen inde sequitur; ergo externa aure eandem non percipimus aut acceptamus. Similiter, falsum erat alterum postulatum: rem spirituales in hac vita aliter apprehendi non posse, quam fide. Contrarium enim diserte Christus testatur; *accipite, manducate*. Quod si verbum Dei instrumento auditus percipitur: quid prohibet, quo minus corpus Christi, res in eucharistia spiritualis, instrumento oris accipiatur.

§. XXII. Inter ultima argumenta, quibus Hamelmannus demonstrabat: sacramentalem manducationem non ad symbola tantum referendam esse, sed etiã ad rem signatam, ipsum videlicet corpus & sanguinem Christi, haut postremum, sed præcipuum erat, quod à manducatione indignorum deducebatur. Testis est Apostolus, *1. Cor. XI.* *impios, infideles & hy-*
po-

pocritas, indigne manducando & bibendo, reos fieri corporis & sanguinis Christi. Neesse itaque est, ut rem ipsam prius indigne accipiant, alioquin indigne manducando & bibendo, illum reatum corporis & sanguinis Christi non contraherent. Hujus argumenti evidentia & robore, quia Jeverenses Calviniani vehementer se premi animadvertabant, in eo etiam oppugnando, plurimum laboris posuerunt. Sed Hamelmanniana fortiora erant, quam ut à Meppelensi arietati potuerint. Melius ergo fuisset, digito label- lum comperescere, quam, cum hinnulo in leonem, puerilem impetum facere.

§. XXIII. Et ex hisce in medium prolatis, æstimet pius & cordatus lector, quid de tota Calvinianorum Jeverensium doctrina, eorumque in colloquio assertis, sit judicandum. Cum enim tam tetri errores inde nascantur, non est difficile cuivis Christiano videre, à quo autore sint profecti. Hic enim regula Christi locum habet: *Ex fructibus eorum cognoscetis eos.* Ac gravissime sane à Luthero, piæ memoriæ, est dictum: *neminem propter unum errorem fieri hæreticum.* Mox enim error errorem secum trahit, & Satan longam blasphemiarum telam contexere conatur. Cujus tristissimum exemplum in Quantio & Meppelensi videmus. Non ex violenter contortis consequentiis, quod multis hodie solenne est, affinxi Anti-Lutheranis Jeverensibus errores, sed ipsa eorum verba, quæ
in

in colloquio ante oculos jacent, lectori indicavi. Nec sane omnes hic adscripsi errores turbonum: sunt enim multo plures, cum in Theologia, tum Philosophia, atque etiam *αιερολογία*, pene innumerabiles & manifestæ: adeo, ut nihil aliud cogitare possim, quam Jeverenses blaterones, hoc unum studuisse, ut talem Theologiam inveherent in ecclesiam Jeverensem, quam neque Apostoli, nec Apostolici viri noverunt: sed tantum crassiores, & magis palpabiles lectori meo ostendi, & refutationes Hamelmannianas enarravi: ut sciat, sibi, in lectione colloquii Jeverensis, à præsentissimis venenis cavendum, & omnia cum judicio legenda, & ad normam verbi divini examinanda esse. Plurimæ etiam antilogiæ manifestissimæ passim occurrunt in colloquio, quas lector attentus facile poterit observare, atque inde colligere, spiritu vertiginis, Quantium & Meppelensem laborasse.

§. XXIV. Tandem, quod superioribus adjiciendum est, triumphum cecinit ante victoriam cum Quantio Meppelensis, in quo sibimetipsis sunt blanditi, quasi vera illa fuerint, adeoque omnibus persuasa, quæ de ascensione Christi, de dextra Dei, de cælo, ex Patribus, in præcedentibus, dixerant. Arbitror enim, quanta fuerit vanitas, astutia, & impudentia eorum, ab Hamelmanno satis demonstratum esse. Et cui hæc non sufficiant, quibus, in colloquio Jeverensi, heterodoxam impostorum sententiam impugnavit, ille

ille Hamelmanni librum *πολυμαθέστατον* consulat, de *responsionibus ad dicta Patrum veterum in ecclesia*, in quo & puriorem doctrinam graviter explicavit atque defendit, & argumenta, quibus Calviniani illam arietant & convellunt, suamque stabilire conantur, solide examinavit, &, cœlesti quodam religionis ardore incensus, pro conservanda religionis nostræ puritate, veluti pro aris & focus, strenue decertavit. Editus est iste libellus, oppido rarus, sed & longe utilissimus, Lemgoviaë, in qua urbe Hamelmannus illa ætate docebat, Anno supra sesquimillesimum sexagesimo octavo, in cujus, ad Theologos Mansfeldensis Comitatus, præfatione, cum varia legantur, quæ & ad rem faciunt, & doctrinam nostram, in colloquio Jeverensi propugnatam, ulterius propugnant, & Hamelmanni in Theologia patristica eruditionem, solidam sane, & exasciatum inlimul eloquantur, ea hoc loco enarrare & repetere, non pigror. Ita autem præfatur edecumatus Theologus: *Cum in ecclesia Antwerpiensi, cum Reverendissimo & Clarissimo Viro Cyriaco Spangenbergio, Martino Wolffio, & Joachimo Hartmanno, Venerandis ac Eruditis Pastoribus Islebiensibus versarer, ut ibi & piis inserviremus, & Calvinistis, si res ad disputationem processisset, opponeremur: eo tempore, quando parum otii supererat, cepi recolligere mea collectanea, eaq; revidere, & me ita ad futuram tunc disputationem præparare. Nam vobis vel imprimis constat, quomodo Adver-*

farii Calvinistæ, ante nostrum adventum, nostros sæpius provocaverant ad disputationem. Sed, illam cum ipsi postea detraxerint, & ego colligendis & componendis tractatibus, eisque in ordinem redigendis, plane occupatus essem, voluit Clarissimus, & de Ecclesia Dei bene meritus vir D. Matthias Flacius, Illyricus, tunc noster ibi collega, ut hos tractatus prælis committerem & ederem, quos opinor aliquid lucis allaturos esse istis, qui cupierunt longiorem, ex Patribus, explicationem ejus quæstionis: an Christus homo sit in certo loco &c. factam fuisse in colloquio Maulbrunnensi. Nam ego omnia, quæ Adversarii ex Patribus proferre solent, probe expendi, & fontes consului, ut tandem aliquid certi haberem, ideo existimo, id à me nunc præstitum esse, ut, absque arrogantia, possim gloriari, à nemine hæctenus tam accurate testimonia illorum Patrum, quorum dicta contra nos plurimum citare solent ZWINGLIANI in hac quæstione, quæsitæ, examinata & explicata esse, quam in hoc tractatu sit factum. Scio interim, inter nostros Theologos, quosdam esse excellentes, & primæ notæ, ac summæ eruditionis viros, qui existimant, hodie Christum circumscriptum, & in certo cæli loco constitutum esse, commoti infirmis quorundam Patrum Testimoniis: Interim addunt isti: hujusmodi asser-tionem, non derogare veritati & præsentia corporis Christi in cœna Dominica. Verum, ego eo me adduci non patior, ut ita Christum hominem velim ad talem ne-

cessitatem, vel potius fragilitatem, astringere & dejicere, nisi forte vellem descendere ad castra SACRAMENTARIORUM, qui in ea assertione præcipuum suum robur ponunt: Quoniam, si Christus est in ea patris dextera, quam æternus Pater habuit ab initio, antequam ullus locus esset; certe, ego non ausim, Christum ad aliquem locum astringere. Aliquando, de eadem questione, disputatum est inter me, & virum Eruditissimum, D. BERNHARDUM COPIUM, tunc scholas magna cum laude, & in magna discipulorum frequentia, Lemgovix gubernantem, nunc vero Doctorem Juris in Academia Marpurgensi, & is mihi aliquoties Augustinum objecit, sed ego ex Augustino & aliis Patrum Testimoniis probavi, ne quidem nostra corpora in altera vita, fore in loco, aut necessario astringi debere ad locum. Idem mihi etiam interdum accidit in inferiori Germania. Nec sane video, quomodo talis adversariorum assertio possit explicite ex scripturis probari. Nam quod adferunt illud Actuum III, 21. Quem oportet cælum suscipere usque ad tempora restitutionis omnium: unde concludere videntur, corpus Christi necessario oportere esse in cælo, & ideo in certo loco, ut propterea non possit esse in terris: illud nimis infirmum est. Cælum, præcipue significat habitationem Dei, & in illo testimonio Act. 3. nihil sane aliud intelligi potest. Jam vero habitatio Dei non potest corporalem locum denotare, cum Deus sit spiritus, Joh. IV. Vocem quoque,

oportet, *ibidem valde urgent, sed probent prius Adversarii: id statim necesse esse fieri, quod verbo oportet effertur. Valde sane indignum est Christiana mente, asserere: Christum ita quandam coeli partem occupare, ut in ea cogatur esse, sedere, ambulare & stare. Rectius Augustinus, scribens contra Adamantium Manichæum. cap. 12. loquitur: Christum ascendentem in coelis pro spirituali, vero tamen corpore, spiritualement est sortitus habitationem. Simile quid de nostris corporibus futurum refert idem Pater aliquoties. Addit Hamelmannus, quod ridiculum sit: Calvinianos ita coelo Christum includere dicto isto Actor. 3. quasi ista ratione ipsi terra interdicta esset. Hoc si ita est, juxta Adversariorum oportet, quomodo igitur in terris vidit illum Stephanus? Et si juxta Zwinglianos, oportet Christum coelo includi, usque ad tempus restitutionis, quomodo igitur corporalibus oculis visus est in terris Paulo, qui se cum reliquis Apostolis facit oculatum testem resurrectionis Christi, 1. Corinth. XV. Descendit Hamelmannus ad alia loca vindicanda: Cum, inquit, nostri quoque obijciunt locum ex cap. 7. Hebr. Excelsior coelis factus est, quidam ex Adversariis, mox recurrunt ad germanicam Lutheri translationem, & græcum textum, ut illa verba ad personam Christi torqueant, quo etiam cogunt verba 8. cap. ibidem, si esset in terris, ne sacerdos quidem esset; ubi ajunt, autorem facere collationem & distinctionem locorum, ut doceat, Christum ibi esse Pontificem in*
 cœ-

coelis ad dextram throni Majestatis DEI, ideo non esse Christum in terra. Nam si in terra esset, non esset Sacerdos: itaque clarum, dicunt, evadere ex ista caeli & terrae distinctione & collatione, Christum in coelis agere, & non posse esse in loco, &c. Haec sunt quorundam technae. Ad has modeste respondet: scio, quid græcis significet *ὑψωται*: quia illud verbum & Hebr. 7. & Galat. 4. pro *fit* ponitur. Et inde Tigurina versio latina, & Beza, & Castalio retinent illam translationem, *excelsior, vel sublimior caelis factus est*: Et Germanica Tigurinorum versio sic habet: *Er ist höher worden / denn die Himmel sind ic.* Ita quoque non solum legit Oecolampadius, sed etiam explicite illum Textum de humana in Christo natura intelligit. Scribit enim in suis super Epistolam ad Hebræos, in cap. 7. commentariis: per coelos hic intelligi, non solum corporeas machinas, quibus sublimior est factus, etiam secundum humanam naturam: Nam secundum divinam naturam exaltari non potuit; sed & sanctos ipsos, quos scriptura aliquoties vocat coelum. *Quem locum quoque non aliter videtur explicare Calvinus. Patronus autem Zwinglianorum, THEODORETUS, in suis super hanc epistolam commentariis ita hunc locum explicat: excelsior coelis factus est, quæ humanitatis propria sunt, & non divinitatis. Ut enim alia præmittam, illud: excelsior coelis factus est, quomodo Deo verbo convenit, qui est fabricatus omnia? OECUMENIUS, quoque*

in suis commentariolis super hanc Epistolam de hoc loco scribit: in ipsum paternum solium confedit. Quod vero ait, factus, nonne declarat, quod hæc de ipsius carne loquatur. Deus enim verbum, semper extitit coelis sublimior. Pergit Hamelmannus: Multi ex simplicibus quærent: quomodo hoc possit fieri, ut unum Christi corpus, ubicunque cœna administratur dominica, à multis sumatur? Huic quæstioni Divus Lutherus, Pater noster, ex sermone Augustini de tempore 145. in hanc sententiam respondet: quotidiano experimento cognoscimus, quod intellectus noster idem verbum cordis nostri, cum illum quodammodo voce vestimus, totus simul in corde nostro maneat, & totus cum assumpta voce mille hominum & corda & aures, uno eodemque temporis momento, percutiat, ut pronunciet quis verbum aliquod, exempli causa, Jesum, si unus tantum adsit auditor, totum audit quod dicitur, si duo tantumdem audiunt, nec minus audit vel maxima multitudo: neque tamen inter se sonum comminuunt, sed quod totum est omnibus, totum est singulis. Neque plures sunt voces, sed una sola, quam eandem omnes & singuli una audiunt &c. Ita quoque, Hamelmannus concludit, sentiamus de distributione corporis Christi. Nam, ut inquit Cyprianus, de cœna Domini, distributus Christus non demembratur, sed æqua portio omnibus datur, integer erogatur, incorporatur, non injuriatur &c. Et Ecclesia sic canit:

su-

sumit unus, sumunt mille, quantum isti, tantum ille, nec sumtus absumitur. *Aliam quoque similitudinem habent Patres, quæ hic quoque referri & accommodari poterit. Augustinus enim probat, ipsam animam corpore, quod corrumpitur, aggravatam, non particulatim per singula corporis membra dividi, sed in singulis particulis, totam atque integram inesse: Neque plures tamen, sed unam esse animam. Miramur igitur Adversariorum crassitiam, & impudentiam. Quæ omnia ab Hamelmanno consignata, & ex erudita antiquitate, & scripturarum monumentis congesta, ideo paulo prolixius recensuimus, & quasi in theatro spectanda, produximus, ut quam haud laudandis argumentis Calviniani rem suam semper egerint, & quid pro palliandis erroribus convasaverint, publice constet. Id quod amplius ex iis, quæ supra dicta sunt, apparebit. De reliquis erroribus, ut fallacibus, & fraude plenis, quos in medium protulerunt Quantius & Meppelensis, non est, ut pluribus agamus. Nam ea duntaxat repetiverunt, quæ aliquoties ab Hamelmanno validissime erant discussa, protrita, & certis, & immotis scripturarum fundamentis conculcata. Quæ cum ita sint, æquum est, nos Deo ardentissimis votis sæpissime gratias agere, pro debilitata & fracta Calvinianorum in terris Jeverensibus potentia: Quam ut illis perpetuam esse velit, superest, ut sanctis suspiriis supplices precemur.*

CAP.

CAP. VI.

De

FINE ET FRUCTU
COLLOQUII.

§. I.

Nemo ignorabit, Gregorium Nazianzenum, magnum illum ecclesiæ purioris Doctorem, epistola quadragesima secunda ad Procopium, virum illustrem, scripsisse: constitutum sibi esse, omnem Episcoporum, & eruditorum congressum fugere, *ὅτι μηδεμίαν συνόδον τὸ τέλος εἶδον χρεσθόν, quod nullius synodi finem viderit felicem.* Iniquam certe hanc in omnes conventus, & de rebus diviniorebus disputationes censuram, doctissimo, & pietatis studiosissimo Theologo, expressit quarundam consideratio, quibus non veteres controversiæ sopitæ, sed novarum semina sparsa, & certamina ecclesiastica, satis aliis funesta, funestiora reddita sunt & exasperata. *Pertinaces enim contentiones, quæ Nazianzeniana querela est, & dominandi cupiditates, ne ullis quidem verbis explicari queunt: citiusque aliquis in culpam vocabitur, dum de aliena culpa iudicium fert, quam ut aliorum perversitatem ipse comprimat.* Plurimos tamen congressus, plurimæque de religione inter partes litigantes instituta colloquia, ecclesiæ salutaria fuisse, tum evangelica historia: quæ Christum cum Pharisæis, Sadducæis & Legisperitis disputantem introdu-